Correctievoorschrift HAVO

2021

tijdvak 2

economie

Het correctievoorschrift bestaat uit:
1 Regels voor de beoordeling
2 Algemene regels
3 Vakspecifieke regels
4 Beoordelingsmodel
5 Aanleveren scores
6 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 41 en 42 van het Eindexamenbesluit VO.
Voorts heeft het College voor Toetsen en Examens op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet College voor toetsen en examens de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.
Voor de beoordeling zijn de volgende aspecten van de artikelen 36, 41, 41a en 42 van het Eindexamenbesluit VO van belang:
1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
2 De directeur doet de van de examinator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de directeur van de school van de gecommitteerde toekomen. Deze stelt het ter hand aan de gecommitteerde.

3 De gecommitteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
De gecommitteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommitteerde.
4 De examinator en de gecommitteerde stellen in onderling overleg het behaalde aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
5 Indien de examinator en de gecommitteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommitteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examinator. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke corrector aanwijzen. De beoordeling van deze derde corrector komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de regeling van het College voor Toetsen en Examens van toepassing:
1 De examinator vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examinator en door de gecommitteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met correctievoorschrift. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;

3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;
3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen;
3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.

4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Als het antwoord op een andere manier is gegeven, maar onomstotelijk vaststaat dat het juist is, dan moet dit antwoord ook goed gerekend worden. Voor het juiste antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal scorepunten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.

5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.

6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.

7 Indien de examinator of de gecommitteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan het College voor Toetsen en Examens.
Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.

8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.

9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.

NB1 *T.a.v. de status van het correctievoorschrift:*
Het College voor Toetsen en Examens heeft de correctievoorschriften bij regeling vastgesteld. Het correctievoorschrift is een zogeheten algemeen verbindend voorschrift en valt onder wet- en regelgeving die van overheidswege wordt verstrekt. De corrector mag dus niet afwijken van het correctievoorschrift.

NB2 *T.a.v. het verkeer tussen examinator en gecommitteerde (eerste en tweede corrector):*
Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht. Evenmin is er een standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de kandidaten. Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet verplicht. Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk of in gezamenlijk overleg keuzes maken.

NB3 *T.a.v. aanvullingen op het correctievoorschrift:*
Er zijn twee redenen voor een aanvulling op het correctievoorschrift: verduidelijking en een fout.
Verduidelijking
Het correctievoorschrift is vóór de afname opgesteld. Na de afname blijkt pas welke antwoorden kandidaten geven. Vragen en reacties die via het Examenloket bij de Toets- en Examenlijn binnenkomen, kunnen duidelijk maken dat het correctievoorschrift niet voldoende recht doet aan door kandidaten gegeven antwoorden. Een aanvulling op het correctievoorschrift kan dan alsnog duidelijkheid bieden.
Een fout
Als het College voor Toetsen en Examens vaststelt dat een centraal examen een fout bevat, kan het besluiten tot een aanvulling op het correctievoorschrift.

Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt door middel van een mailing vanuit Examenblad.nl bekendgemaakt. Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt zo spoedig mogelijk verstuurd aan de examensecretarissen.
Soms komt een onvolkomenheid pas geruime tijd na de afname aan het licht. In die gevallen vermeldt de aanvulling:

– Als het werk al naar de tweede corrector is gezonden, past de tweede corrector deze aanvulling op het correctievoorschrift toe.
  en/of
– Als de aanvulling niet is verwerkt in de naar Cito gezonden Wolf-scores, voert Cito dezelfde wijziging door die de correctoren op de verzamelstaat doorvoeren.

Dit laatste gebeurt alleen als de aanvulling luidt dat voor een vraag alle scorepunten moeten worden toegekend.

Als een onvolkomenheid op een dusdanig laat tijdstip geconstateerd wordt dat een aanvulling op het correctievoorschrift ook voor de tweede corrector te laat komt, houdt het College voor Toetsen en Examens bij de vaststelling van de N-term rekening met de onvolkomenheid.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen zijn de volgende vakspecifieke regels vastgesteld:
Voor rekenfouten worden geen scorepunten afgetrokken. Wanneer echter de kandidaat bij een berekening kennelijk verzuimd heeft door schatting controle op het antwoord uit te oefenen, wordt voor deze fouten één scorepunt afgetrokken tot een maximum van drie scorepunten voor het hele examen.
Indien aan een gevraagde berekening geen eis is toegevoegd ten aanzien van de nauwkeurigheid van de afronding, dan elke juiste manier van afronding goed rekenen.

4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores

Opgave 1 Eigen risico en aanvullende verzekering

1 maximumscore 2
- bij (1) complementair goed 1
- bij (2) toenemen 1

2 maximumscore 1
oligopolie
Voorbeelden van een juiste uitleg zijn:
- Vier (grootste) verzekeringsmaatschappijen hebben gezamenlijk bijna (88% van) de gehele markt.
- Drie bedrijven hebben gezamenlijk drie kwart van de markt.
- Twee bedrijven hebben ruim de helft van de markt.

3 maximumscore 2
Een voorbeeld van een juiste uitleg is:
- Bron 2: Er is een afname van risico-aversie. Steeds meer verzekerden kiezen (vrijwillig) voor een verhoogd eigen risico (zie bron 2), waaruit af te leiden valt dat verzekerden bereid zijn meer risico te aanvaarden / minder risico-avers zijn / meer risico-zoekend zijn 1
- Bron 3: Er is een afname van risico-aversie. Verzekerden sluiten minder aanvullende verzekeringen af (zie bron 3), waaruit afgeleid kan worden dat mensen vaker zelf het risico van extra zorgkosten dragen (voor wat betreft de kosten die onder de aanvullende zorg vallen) 1

Vraag	Antwoord	Scores

4 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste berekening is:

- DSW heeft een marktaandeel van 3,5%.
  DSW heeft 3,5% van 17 miljoen = 595.000 verzekerden
  13% van 595.000 = 77.350 verzekerden kiezen voor een verhoogd eigen risico 1
- afname TO = premiekorting x aantal verzekerden met hoger ER =
  € 276 x 77.350 = € 21.348.600 minder premie-inkomsten 1

5 maximumscore 2

Voorbeeld van een juiste uitleg:

- Verzekerden sluiten alleen een aanvullende zorgverzekering af indien ze verwachten er daadwerkelijk gebruik van te gaan maken 1
- Hierdoor is geen / nauwelijks sprake van risicospreiding / onverwachte gebeurtenissen (dus het kenmerk dat alle verzekerden gezamenlijk het risico dragen voor de mogelijke schade van enkelen is niet meer van toepassing) 1

Opgave 2 Een handelsoorlog

6 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste uitleg is:

- Door exportsubsidies kunnen buitenlandse bedrijven staal verkopen onder de prijs op hun thuismarkt 1
- zodat klanten op de Amerikaanse markt dit goedkopere product zullen kopen 1

7 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste uitleg is:

- Door importtarieven te heffen worden de importprijzen van buitenlands staal hoger, waardoor de VS minder buitenlands staal zullen importeren 1
- en waardoor de uitgaven op de lopende rekening van de VS lager zullen worden (en het tekort daalt bij een gelijkblijvende export) 1

8 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste uitleg is:

- (Als in de VS meer wordt geïnvesteerd in technologische vernieuwingen/innovatie,) zal de arbeidsproductiviteit hoger worden en als gevolg daarvan zal de internationale concurrentiepositie van de VS verbeteren 1
- Dit leidt tot meer export met hogere ontvangsten / minder import met lagere uitgaven. (Dit heeft een lager tekort op de lopende rekening van de VS tot gevolg) 1

9 maximumscore 5

Een voorbeeld van een juiste uitleg via de binnenlandse bestedingen is:

- De rente gaat omhoog, waardoor sparen toeneemt / lenen afneemt. Hierdoor dalen de binnenlandse bestedingen / daalt de vraag, 1
- waardoor de productie daalt (en de werkgelegenheid daalt) 1

Een voorbeeld van een juiste uitleg via de wisselkoers is:

- De renteverhoging trekt buitenlandse beleggers aan die in de VS gaan beleggen, waardoor de vraag naar de dollar stijgt en dus (bij een gelijkblijvend aanbod) de wisselkoers van de dollar (uitgedrukt in buitenlandse valuta) stijgt 1
- Dit leidt voor de VS tot een lagere export / hogere import, 1
- en dus lagere productie (en de werkgelegenheid daalt) 1

economie havo

Centraal examen havo

Tijdvak 2

Correctievoorschrift

Aan de secretarissen van het eindexamen van de scholen voor havo,

Bij het centraal examen economie havo:

Op **pagina 8**, bij **vraag 10**, bij de **tweede deelscore** moet

- De dominante strategie van de VS is ‘geen importheffing’, want −0,5% > −4,7% en 0% > −1,4% / de dominante strategie van de handelspartners is ‘geen importheffing’ want *−0,5% > −4,9% en 0% > −1,2%* 1

vervangen worden door:

- De dominante strategie van de VS is ‘geen importheffing’, want −0,5% > −4,7% en 0% > −1,4% en de dominante strategie van de handelspartners is ‘geen importheffing’ want *−0,5% > −4,9% en 0% > −1,2%* 1

Toelichting:
Beide onderdelen van het antwoord zijn noodzakelijk voor een juiste beantwoording van deze vraag. Om die reden is de ‘/’ vervangen door het woord ‘en’.

en

Op **pagina 9**, bij **vraag 14**, bij de **eerste deelscore** moet altijd 1 scorepunt worden toegekend, ongeacht of er wel of geen antwoord gegeven is en ongeacht het gegeven antwoord.

en

Op **pagina 9**, bij **vraag 14**, bij de **tweede deelscore** moet het scorepunt worden toegekend voor een berekening waarin de korting op een juiste wijze is toegepast.

Toelichting:
Bij de eerste deelscore: De datum in de titel van bron 2 leidt ertoe dat bron 3 niet hoeft te worden gebruikt. Dit heeft kandidaten mogelijk in verwarring gebracht.
Bij de tweede deelscore: Ongeacht de al dan niet toegepaste inflatiecorrectie kan de korting toegepast worden op de berekende of gekozen bruto-AOW-uitkering.

Ik verzoek u dit bericht door te geven aan de correctoren economie havo.

Namens het College voor Toetsen en Examens,

drs. P.J.J. Hendrikse,
voorzitter

10 maximumscore 3

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

•

A ; B	C ; D
−4,7% ; *−4,9%*	**−1,4%** ; *−0,5%*

1

• De dominante strategie van de VS is ‘geen importheffing’, want −0,5% > −4,7% en 0% > −1,4% / de dominante strategie van de handelspartners is ‘geen importheffing’ want *−0,5% > −4,9% en 0% > −1,2%* 1

• Als beide kiezen voor ‘geen importheffing’ ontstaat er geen handelsoorlog, dus het ontstaan van een handelsoorlog is niet te verklaren op basis van de dominante strategieën 1

11 maximumscore 2

Voorbeelden van een juist antwoord zijn:

– Administratieve handelsbelemmeringen (zorgen voor protectionisme), want de toegang van buitenlandse producten tot de binnenlandse markt wordt dan bemoeilijkt door kwaliteitseisen / administratief werk aan de grens.

– Een invoercontingent / quotum (zorgt voor protectionisme), want er mag dan slechts een beperkte hoeveelheid (goedkopere) goederen geïmporteerd worden, waardoor de eigen industrie beschermd wordt.

• een juist voorbeeld van een protectionistische maatregel anders dan dumping / invoerheffingen / importtarieven / exportsubsidies 1

• een daarbij passende, volledige en juiste toelichting die de relatie met protectionisme verduidelijkt 1

Opgave 3 Een flexibele AOW?

12 maximumscore 2

(1) omslagstelsel
(2) verplichte solidariteit
(3) intertemporele ruil

indien drie antwoorden juist	2
indien twee antwoorden juist	1
indien één of geen antwoord juist	0

13 maximumscore 2

Een voorbeeld van twee juiste argumenten is:

- Wanneer een AOW-gerechtigde een aantal jaren doorwerkt, draagt hij een aantal jaren langer AOW-premie af (waardoor overheidsinkomsten kunnen stijgen) 1
- Wanneer een AOW-gerechtigde een aantal jaren doorwerkt, ontvangt hij een aantal jaren korter de AOW-uitkering (waardoor overheidsuitgaven kunnen dalen) 1

14 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste berekening is:

- uitkering in 2021: € 847,57
  uitkering in 2022: € 847,57 × 1,015 = € 860,28 1
- korting 2 × 6,5% = 13% → € 860,28 × 0,87 = € 748,44 1

15 maximumscore 2

Voorbeelden van een juiste uitleg zijn:

- Mensen met een hogere opleiding hebben relatief weinig fysiek zware beroepen en zullen geneigd zijn hun AOW-uitkering later te laten ingaan 1
- Zij kunnen dan profiteren van een hogere AOW-uitkering ten opzichte van de lager opgeleiden (en dit leidt tot een grotere inkomensongelijkheid) 1

of

- Mensen met een lagere opleiding hebben relatief vaak fysiek zware beroepen en zien zich hierdoor meer genoodzaakt hun AOW-uitkering eerder te laten ingaan 1
- Zij ontvangen ten opzichte van de hoger opgeleiden een lagere AOW-uitkering (en dit leidt tot een grotere inkomensongelijkheid) 1

Opgave 4 Zelfstandigen niet solidair?

16 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste uitleg is:

- Het aantal zzp'ers is tussen 2008 en 2017 met 30,2% / van indexcijfer 100 naar 130,2 gestegen, terwijl de totale werkzame beroepsbevolking (inclusief de zzp'ers) met 2,1% / van indexcijfer 100 naar 102,1 is gestegen 1
- De groei van het aantal zzp'ers is dus naar verhouding groter dan de groei van de werkzame beroepsbevolking, waaruit blijkt dat het aandeel zzp'ers in de werkzame beroepsbevolking is gestegen 1

of

Een voorbeeld van een juiste uitleg via een berekening is:

- Het aandeel zzp'ers in de werkzame beroepsbevolking van 2008 is 9% (zie krantenartikel). De werkzame beroepsbevolking in 2008 = $\frac{810.000}{0,09}$ = 9.000.000 personen. Het aandeel zzp'ers in de werkzame beroepsbevolking van 2017 = $\frac{810.000 \times 1,302}{9.000.000 \times 1,021} \times 100\%$ = 11,5% 1
- en 11,5% > 9% dus het aandeel zzp'ers is gegroeid ten opzichte van 2008 1

17 maximumscore 1

Voorbeelden van een juiste uitleg zijn:

- In laagconjunctuur loopt de werkloosheid op. Een werknemer die ontslagen wordt heeft alsnog kans op werk als zelfstandige.
- In laagconjunctuur loopt de werkloosheid op. Een werknemer die ontslagen is/wordt, zal als zelfstandige mogelijk meer kunnen verdienen dan het bedrag van de (werkloosheids)uitkering.

18 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste uitleg is:

- Zzp'ers kunnen hun tarief flexibel aanpassen / verhogen als de vraag naar hun diensten verandert / groeit, 1
- terwijl voor werknemers (in de bouwsector) sprake is van loonstarheid doordat ze een vast salaris hebben / (cao-)contractafspraken hebben die op korte termijn niet aangepast kunnen worden 1

19 maximumscore 2

- bij (1) lager 1
- bij (2) lager 1

Vraag	Antwoord	Scores

20 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

- Zacharia betaalt wel inkomensheffing en draagt daarmee bij aan de AOW (Zijn bijdrage is weliswaar minder dan die van Willem, maar de bewering van Willem dat Zacharia niet betaalt, klopt dus niet.) 1
- Zacharia heeft geen aanvullend (bedrijfs)pensioen / heeft een lager aanvullend (bedrijfs)pensioen dan Willem (boven op de AOW die wel voor beiden gelijk is. De bewering van Willem dat ze hetzelfde pensioen ontvangen klopt daarmee niet.) 1

21 maximumscore 3

- De fiscale aftrekmogelijkheden voor Zacharia bedragen: 7.280 + 2.123 + 0,14 x (33.333 – 7.280 – 2.123) = € 12.753,20 1
- Het tarief van 40,85% is van toepassing voor zowel Willem als Zacharia (want het belastbaar jaarinkomen van Zacharia = € 33.333 – € 12.753,20 = € 20.579,80 en dat is tussen € 20.143 en € 68.507; het belastbaar inkomen van Willem is hoger dan dat van Zacharia en valt ook tussen de grenswaarden van de tweede schijf) 1
- Hierdoor heeft Zacharia een fiscaal voordeel ten opzichte van Willem van: 40,85% x 12.753,20 = € 5.209,68 1

Opgave 5 Lenen voor je studie

22 maximumscore 2

Voorbeelden van een juist antwoord met uitleg zijn:

– arbeidsinkomen van studenten
Uitleg: als de arbeidsmarkt voor studenten / jongeren verbetert zodat studenten / jongeren gemakkelijker kunnen bijverdienen zal de vraag naar studieleningen dalen (bij elk rentepercentage) / zal de vraaglijn (naar links) verschuiven.

– leenaversie bij studenten
Uitleg: als door trends in de samenleving / door laagconjunctuur / door lage inkomensverwachtingen de leenaversie toeneemt zal de vraag naar studieleningen dalen (bij elk rentepercentage) / zal de vraaglijn (naar links) verschuiven.

– studiekosten
Uitleg: als de studiekosten toenemen door een hogere prijs van boeken / hogere kosten van levensonderhoud, dan zal de vraag naar studieleningen stijgen (bij elk rentepercentage) / zal de vraaglijn (naar rechts) verschuiven.

- een juist voorbeeld van een economische factor 1
- een daarbij passende en volledige oorzaak-gevolgredenering 1

23 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste berekening is:

- $Qv_{oud} = -2{,}0 \times r_{oud} + 3{,}0 = -2{,}0 \times 0{,}5 + 3{,}0 = €\ 2{,}0$ mld
  $Qv_{nieuw} = -2{,}0 \times r_{nieuw} + 3{,}0 = -2{,}0 \times 0{,}3 + 3{,}0 = €\ 2{,}4$ mld
  (Qv_{oud} en Qv_{nieuw} mogen ook bepaald zijn via aflezen uit de grafiek.)
  De rentedaling is $\frac{r_{nieuw} - r_{oud}}{r_{oud}} = \frac{0{,}3 - 0{,}5}{0{,}5} = -0{,}4$ dus een afname van 40%
  De stijging van de vraag is $\frac{Q_{nieuw} - Q_{oud}}{Q_{oud}} = \frac{2{,}4 - 2{,}0}{2{,}0} = 0{,}2$ dus een toename van 20% 1
- De rente-elasticiteit van de vraag is $\frac{20\%}{-40\%} = -0{,}5$ 1

(De berekening onderbouwt conclusie a , want $-0{,}5 > -1$ en < 0, en dus is de vraag rente-inelastisch.)

Vraag	Antwoord	Scores

24 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste uitleg is:

- De rente-elasticiteit is –0,5. Dat is groter dan –1. Hieruit volgt dat de relatieve verandering van de hoeveelheid kleiner is dan de relatieve verandering van de rente 1
- Doordat het effect van de rentedaling groter is dan de hoeveelheidstijging daalt het totale rentebedrag (r x Q) 1

of

Een voorbeeld van een juist antwoord via een berekening is:

- De rente daalt met 40% en bij een elasticiteit van –0,5 levert dit een toename van het leenbedrag met (–40% x –0,5 =) + 20% op 1
- Doordat het effect van de rentedaling groter is dan de hoeveelheidstijging daalt het totale rentebedrag (r x Q) 1

25 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juist antwoord is:

- b aflossingsperiode van 35 jaar / c terugbetaling afhankelijk van draagkracht 1
- omdat de afgestudeerden hierdoor later minder snel in betalingsmoeilijkheden komen als ze nu grote leningen aangaan 1

Opgave 6 Zoek de zon op

26 maximumscore 2

Voorbeelden van een juiste uitleg zijn:

- De duurzame opwekking van energie vergroot de welvaart van toekomstige generaties (door behoud van natuurlijke hulpbronnen / door behoud van gezonde lucht / door verminderde CO2-uitstoot) 1
- en wordt (via de belastingheffing) betaald door de huidige generatie. (En daarom is er sprake van ruilen over de tijd.) 1

of

- Als de overheid de subsidie financiert met een lening, dan wordt deze (via de belasting) betaald door toekomstige generaties; 1
- terwijl de huidige generatie / de gezinnen die de subsidie ontvangen (het meeste) voordeel heeft / hebben. (En daarom is er sprake van ruilen over de tijd.) 1

of

- Als overheidssubsidie leidt tot investeringen door huishoudens / bedrijven, dan worden kosten nu … 1
- geruild voor lagere (energie)kosten van het huishouden / bedrijf later. (En daarom is er sprake van ruilen over de tijd.) 1

27 maximumscore 1

bij (1) –3,3
bij (2) elastisch

(P_{oud} = 500 en Qv_{oud} = 60.000
P_{nieuw} = 425 en Qv_{nieuw} = 90.000
Prijselasticiteit: $\frac{50\%}{-15\%}$ = –3,3)

28 maximumscore 1

b en d

5 Aanleveren scores

Verwerk per examinator in de applicatie Wolf:
- de scores van de alfabetische eerste vijf kandidaten voor wie het tweede-tijdvak-examen de eerste afname is én
- de scores van alle herkansende kandidaten.

Cito gebruikt beide gegevens voor de analyse van de examens. Om de gegevens voor dit doel met Cito uit te wisselen dient u ze uiterlijk op 25 juni te accorderen.

Ook na 25 juni kunt u nog tot en met 1 juli gegevens voor Cito accorderen. Deze gegevens worden niet meer meegenomen in de hierboven genoemde analyses, maar worden wel meegenomen bij het genereren van de groepsrapportage.

Na accordering voor Cito kunt u in Wolf de gegevens nog wijzigen om ze vervolgens vrij te geven voor het overleg met de externe corrector. Deze optie is relevant als u Wolf ook gebruikt voor uitwisseling van de gegevens met de externe corrector.

derde tijdvak
Ook in het derde tijdvak wordt de normering mede gebaseerd op door kandidaten behaalde scores. Wissel te zijner tijd ook voor al uw derde-tijdvak-kandidaten de scores uit met Cito via Wolf. Dit geldt **niet** voor de aangewezen vakken.

6 Bronvermeldingen

Opgave 1	
tekst	Tariefgegevens uit brochure DSW Welkom. https://web.dsw.nl/consumenten/-/media/Documenten/DSW/2018/Welkom-bij-2018-DSW.pdf
bron 1	Berekeningen op Vektis in Nza Marktscan zorgverzekeringsmarkt 2017. https://puc.overheid.nl/nza
bron 2	Bron data: Nza Marktscan zorgverzekeringsmarkt 2017, Nza Marktscan zorgverzekeringsmarkt 2013. https://puc.overheid.nl/nza
bron 3	Nza Marktscan zorgverzekeringsmarkt 2015. https://puc.overheid.nl/nza
Opgave 4	
bron 1	Data van Statline. CBS. https://statline.cbs.nl

economie havo

Centraal examen havo

Tijdvak 2

Correctievoorschrift

Aan de secretarissen van het eindexamen van de scholen voor havo,

Bij het centraal examen economie havo:

Op **pagina 8**, bij **vraag 10**, bij de **tweede deelscore** moet

- De dominante strategie van de VS is ‘geen importheffing’, want −0,5% > −4,7% en 0% > −1,4% / de dominante strategie van de handelspartners is ‘geen importheffing’ want *−0,5% > −4,9% en 0% > −1,2%* 1

vervangen worden door:

- De dominante strategie van de VS is ‘geen importheffing’, want −0,5% > −4,7% en 0% > −1,4% en de dominante strategie van de handelspartners is ‘geen importheffing’ want *−0,5% > −4,9% en 0% > −1,2%* 1

Toelichting:
Beide onderdelen van het antwoord zijn noodzakelijk voor een juiste beantwoording van deze vraag. Om die reden is de ‘/’ vervangen door het woord ‘en’.

en

Op **pagina 9**, bij **vraag 14**, bij de **eerste deelscore** moet altijd 1 scorepunt worden toegekend, ongeacht of er wel of geen antwoord gegeven is en ongeacht het gegeven antwoord.

en

Op **pagina 9**, bij **vraag 14**, bij de **tweede deelscore** moet het scorepunt worden toegekend voor een berekening waarin de korting op een juiste wijze is toegepast.

Toelichting:
Bij de eerste deelscore: De datum in de titel van bron 2 leidt ertoe dat bron 3 niet hoeft te worden gebruikt. Dit heeft kandidaten mogelijk in verwarring gebracht.
Bij de tweede deelscore: Ongeacht de al dan niet toegepaste inflatiecorrectie kan de korting toegepast worden op de berekende of gekozen bruto-AOW-uitkering.

Ik verzoek u dit bericht door te geven aan de correctoren economie havo.

Namens het College voor Toetsen en Examens,

drs. P.J.J. Hendrikse,
voorzitter